

ELIN WÄGNER

Aldrig så lite man inte är gift

Ur *Mannen med körsbären* (1914)

– Jag skulle bra gärna vilja veta, sade Charlott, vem det är som stoppar doktors strumpor! Vem tror fröken Tora?

Fröken såg upp från sin bok och skrattade litet åt sin gamla Charlott, som stod i dörren med en herrstrumpa trädd över vänster näve och ett helt fång i förklädet.

– Varför vill Charlott veta det?

Charlott kom närmare. – Jo, sade hon, för att det är såna mönsterstoppar, se bara, är det inte en fröjd? Och han har ju bara usla brokiga strumpor, stackarn, men varenda par är stoppat med garn i färg. Nog märkte jag att han blivit ordentligare, när jag gick igenom hans lådor, men inte till den grad. – Såå, gick du genom hans lådor? fröken höjde på ögonbrynen.

– Javisst, en kväll fröken var borta, gick jag upp till honom och sa till, att jag kom för att hämta tvätten, för inte skall det komma klorkalk på hans kläder, så länge jag orkar sköta en hederlig byk, det sa jag honom. Och efter som jag kom ihåg, att han brukade förr i världen ha rena kläder och tvättkläder

om vartannat, så gick jag igenom hans lådor, men där var så fint och nätt, så det var en glädje. Men stoppa strumpor och böta linne, *det* gör han väl ändå inte själv?

Charlotts tonfall var en smula insinuant, varför fröken klippte av lite kort med att det behöver vi ju inte bekymra oss om, min lilla gumma. Charlott drog sig tillbaka, men Tora återtog icke sin bok.

– Herre Gud, sade hon, mönsterstoppar och ordning i byrålådorna, det är den lilla flickan! Antagligen är det hennes förtjänst också, att det är så hemtrevligt i dubletten, att han har så snygga kläder, att han skriver upp sina utgifter. Undras hur länge det fortgått så här? Antagligen årvis.

Och likväl hade hon bott i samma Stockholm som Birger i tre år och ingenting vetat, innan slumpen, såsom den naturligtvis till slut måste göra, gav henne en anvisning. Hon är ute och rider en tidig vårmorgon och slår in på någon avsides förstadsgata, om vars existens hon förut icke haft någon aning. På avstånd ser hon en herre komma ut ur en port, besynnerligt vad han liknar Birger, det är Birger. Han har en flicka med sig, och medan han vänder ryggen mot Tora och vinden för att tända en cigarrett, lägger hon ett ögonblick sin kind mot hans rockärm, som till en smekning. Tora ser icke mera, hon sätter hästen i trav för att vara förbi innan han sett henne. Icke mera, men hon förstår ändå genast alltsamman. Detta är Birgers gåta! En liten flicka är alltså förklaringen till att han avböjde förslaget att bilda hem med system, ja även orsaken till hans besynnerliga och vacklande

uppförande, när Tora frestade honom med ett gott parti, det gud nu förlåte henne.

Det var en smula genant att hon ingenting anat, aldrig hyst en misstanke, nåja, det betydde icke bara att hon var blind, utan också att hon var en mönstersyster, diskret och hänsynsfull. Och en mönstersyster ämnade hon förbliva. Det hade icke ett ögonblick fallit henne in att riskera den stabila vänskapen med brodern, vilken var henne mycket nyttig i hennes ställning av ogift självförsörjande, för den upptäckstens skull, icke ett ögonblick förrän i dag.

De välgjorda stopparna hade rört henne, de prydliga byråldorna och det hela. Flickan stod förmodligen i bod eller hon arbetade på kontor med lång arbetstid, undras om hon steg upp om mornarna och lagade hans kläder? Ack, då höll hon nog mycket av honom, men om hon gjorde det, då var det synd om henne, stackars liten. Hon mindes den lilla skygga gestalten med kinden mot hans rockärm, flickan tänkte ju icke på, att var sak har sin tid, men det glömde aldrig en man.

Tora makade sig bekvämare upp i soffhörnet och lade upp de brednosiga morgonskorna på sin nya kelim. När hon tänkte på hur bra hon hade det själv! Här satt man i sitt hem, som man uppehöll med sina händers välbetalda arbete, man var fullkomligt självständig och karlfri och i köket hade man gamla Charlott, som skulle komma med ens tebricka, utan att man behövde säga så mycket som ett ord. Medan den andra stackarn så här dags – klockan var halv åtta – trött från arbetet sprang i matvarubutiker för att

proviantera för Birgers supé, och när hon kom upp till honom, fick hon tända spritköket och sy i knappar. Nej, detta var icke rätt. Det kränkte systemen på något sätt att Birger så behandlade en kvinna: tog allt av henne och stuvade undan henne om dagen. Gud vet, om han hälsade, ifall de möttes när han hade sällskap, ånej, tänkte hon upprörd, han var nog en sån karl, hennes bror, som tittade i väggen, när han gick förbi. Fick flickan nånsin vara med, när Birger gick på premiärer, när han ställde till sina berömda helaftnar, nej, då var det Tora, som hämtades i bil, då voro hans gifta kamraters fruar med, ja även den förmögna väninnan, som Tora velat ha till svägerska, och han blygdes icke att göra henne sin kur.

Men det skall bli slut med detta, tänkte Tora. Hon suckade litet, drömmen att få den liktänkande väninnan och hennes förmögenhet i släkten, den gick nu, men rätt skall vara rätt. En sån egoist, men det skall vara en karl till det!

Efter den dagen började Tora titta efter flickan i alla butiker, bakom alla kassaburar, och en dag fann hon henne. Tora hade följt sin väninna in i hennes fars stora varuhus, och då hon såg sig omkring efter det lilla ansiktet hon mindes, tyckte hon sig känna igen det vid en av kassorna. Hon gick närmare, det var en späd, blond flicka med små fina drag, hon var ung, men ändå litet bleknad. Hennes klädsel var ovanligt nått och prydlig och då nu väninnan, som var mycket social, talade med henne, hörde Tora, att flickan hade en vänlig röst. – Fröken Nilson ser trött ut, alltså fröken Nilson, men därmed kom man icke långt, det

gällde finna någon förevändning att göra bekantskap. Hon kom ihåg att hon hade tjugu kronor i guld på sig, gick fram till kassan och sade: vill fröken Nilson vara så vänlig och växla? – Jo, naturligtvis, var så god! – Tack så mycket, adjö. Frestelsen låg nära till hands att säga: vill inte fröken äta middag hos mig om söndag, men hon tvekade för väninnan, som stod bredvid. Nå, så gick man in i morgon i stället, och när början väl var gjord, tog man henne med på teatern, på möten, man skulle lära monsieur, att det gick an att visa sig offentligt med henne! Tora gick verkligen in dagen därpå, men kom hem med oförrättat ärende, hon kom sig inte för! Det var något i flickans ansikte, som hindrat henne. Och så gick tiden. Men när det led mot jul, fick hon en dag telefonbud från Birger: tänk så roligt, bror Sigge kommer, han bor hos mig över helgen, vi får väl komma till dig på julafton, nu skall vi ha trevligt och fira jul på gammalt hederligt manér.”

Men detta var för mycket för Tora. Än den lilla flickan då, tänkte hon, hur gick det med hennes jul? – Nej, min kära Birger, sade hon till sig själv, vill inte *du* sörja för henne, så skall jag. Utan ett ögonblicks betänkande gick hon direkt till varuhuset, fram till fröken Nilson, som såg trött och jäktad ut, ty affären var full av folk, sade sitt namn och bjöd henne på middag. Flickan rodnade häftigt, men innan hon hunnit svara, fick Tora en ilsken knuff av kunder, som väntade på att få betala, hon fick ställa sig i kön och bida sin tur.

– Nå ni kommer väl, sade hon, det är bara ni, jag äter klockan fem. Flickan gav henne en stor forskande

blick, som sade: vill du mig väl eller illa? Och på den vänliga, uppmuntrande nick hon fick till svar, nickade hon ett ja, och vände sig åter till sitt arbete.

De två flickorna sutto vid Toras matsalsbord och sydde. Ljuset, brutet av järnkronans sidenskärm, föll över deras huvud och händer: Tora, präktig och prydlig, litet bastant med sina trettiofem år, hennes gäst, liten och ung, med snabba och vana fingrar sömmande på en blus, med vilken Tora stannat i stöpet. De kommo så gott överens. Tora hade förstått att anslå en lagom ton, tyckte hon själv, icke forcerat hjärtlig, icke närgången, intet bortläggande av titlarna. Flickan uppförde sig oklanderligt, avvaktande, kanske litet misstrogen. Denna villighet att hjälpa med blusen var emellertid ett gott tecken, en vänlighet, just i stil med stopparna. Tora gjorde till en början inga andra frågor än den efter flickans förnamn, hon hette Gertrud. För övrigt talade hon om Gertruds yrke, om sitt eget, hon sade ”vi självförsörjande”, och prövade om flickan skulle lystra, men fann, att här var ännu mycket fördolt. Gertrud hade tydligen icke medvetet inrangerat sig i någon kår med gemensamma intressen. Hennes erfarenheter, hennes hopp och drömmar lågo åt ett helt annat håll, på ett område, där hon å sin sida i all tysthet kände sig som den goda Toras överman.

Då gick det bättre, när man talade om kläder, om hushåll, om de dyra tiderna. Gertrud gav självvilligt den upplysningen att hon åt växelvis på automat och lagade på spritkök. Av hennes bidrag till konversationen kunde man för övrigt sluta, att om

hon var något i världen, så var hon praktisk. Hon kände sina gränser och endast det, som kunde åstadkommas innanför dem, intresserade henne. Tora fann hos henne intet av det vemod hon väntat, vemod över det öde, som gjort henne till en kvinna i skuggan. Hon var nog en liten hjälte, Gertrud, på sitt sätt. Och hon betraktade Gertruds lilla bestämda profil, böjd över arbetet, med icke så litet av nyfikenhet.

Nu talade man om jul och julmat. Tora berättade något om julseder från sitt hem, Gertrud var förbehållsam. Tora blev alltmera rörd. Riktiga fästmän, tänkte hon, får rå om sina fästmän mest om julen, men lilla Gertrud, hon får i stället krypa undan.

– Var skall fröken Gertrud vara i julhelgen?

– Här. – På julafton? – – I affären. – Men ni stänger nio? – Tystnad.

Slutligen sade Tora utan att se på Gertrud:

– Skulle ni vilja komma hit till mig? Gertrud såg snabbt upp. Alla möjligheter, som kunde ligga i denna inbjudan, drogo snabbt genom hennes hjärna. Birger hade icke med ett ord vidrört den stundande högtiden, varav hon blott slutit, att han icke hade annat att glädja henne med, än att han skulle vara hos den där systemen, som Gertrud betraktat som sin fiende, och som hon var långt ifrån säker på än. Dock hade hon då alltid tänkt sig att julafton efter nio – – Men vad ville det här säga? Ville systemen arrangera ett sammanträffande? Och om så vore, vad hade hon för hemlig avsikt därmed? Var det tänkbart, att hon ville hjälpa Gertrud mot sin egen bror?

– Vad menar ni med att bjuda mig hit på julafton? frågade hon rakt på sak.

Men Tora var uppfylld av det dramatiska, det spännande, i vad hon höll på att arrangera. Hennes ansikte var ett enda strålande välvilligt leende, när hon svarade.

– Säg, är det inte bäst, att ni *ingenting alls vet* om vad jag menar, ni, lika litet som ...?

De sågo varandra in i ögonen, en lång blick, där frågor växlades och svar.

Slutligen sade Gertrud med ett litet slugt leende:

– Det är inte värt, att jag kommer på julafton. –

– Å? – Men på annandagen.

Tora brast i skratt: mycket riktigt, blir mera oskyldigt då.

Plötsligt sade Gertrud med anslutning till en tyst tankekedja, som Tora tyckte sig kunna följa:

– Han sätter förfärligt mycket värde på er.

– Ja, sade Tora, som antog att flickan lidit ibland, men hata mig inte för det – –

– Ja, men jag kan ju inte mäta mig med –

– För ni har ju bara gott av det, avbröt Tora.

– Bara gott, säger fröken? Jag kan inte begripa, varför i Jesu namn fröken vill göra något för mig?

– Å, ni är ju kvinna, sade Tora, och tillade litet osäkert, då hon såg hur Gertrud stirrade, och vi skall väl hjälpa varandra.

Gertrud stirrade verkligen. Hon använde för det första aldrig ordet kvinna, vilket hon fann, ja, opassande. För det andra hade aldrig en sådan tanke vaknat hos henne, som att man skulle hjälpa varandra

bara för det. Stå på sig, fick man och sköta sig så gott man kunde. Men ... Så mycket bättre. Gertrud uppskattade till fullo risken av Toras mellankomst när det gällde att påverka Birger, risken men också chanserna för lycklig utgång. Hade det varit för fyra år sen, hade hon svarat: jag klarar honom själv. Men på fyra sådana år lär man sig att bli ödmjuk och tacksam, tänkte Gertrud.

– Jag trodde inte alls fröken var sådan, sade hon sedan för att vara litet älskvärd och nå fram till ett tack. Se, jag har alltid trott, tillade hon med en obeskrivlig min, att damer med sån där akademisk bildning skulle förakta oss andra vanliga dumma stackare som – – – Som vad?

– Tja, sade Gertrud och kastade upp huvudet: som tyckte det var något att sträva efter att bli gift.

– Hm, sade Tora, förbryllad.

När Tora sedan satt ensam i sitt soffhörn, stack Charlott in huvudet: – Sa fröken något?

– Nej.

– Tänker fröken?

– Ja.

– Jaså, för annars skulle jag ha velat tala med fröken. Det är nu på det viset, ser fröken Tora, att hon får ge mig minst femtio kronor extra, om fröken skall bli hemma i jul.

Om jag skall stanna hemma, var säker på det, första julen i eget hem, begriper hon vad det vill säga?

– Hm, sade Charlott.

– Vad menar Charlott?

Å, jag menar ingenting, bara att fröken, som inte är gift – –

– Nå är inte hemmet mitt ändå? Charlott är en gammal stock.

– Ja, se fröken lilla, hon förstår inte, att aldrig så lite man inte är gift, så har man inget anseende, och då låter det ju så tosig att tala så stort om eget hem, men inte angår det mig inte, för nog reder jag mig med folket här i huset, när di frågar, alltid.

– Ja, det hoppas jag, sade Tora torrt, men skulle inte 25 kronor kunna räcka för den, som inte har något anseende.

– Jag tyckte fröken sa nyss, att här skulle firas *jul*, svarade Charlott. Hur många blir vi?

– Vi blir Charlott och jag och så bröderna, och så någon av dagarna den här fröken, som var här i dag.

– Hm, grymtade Charlott, igen.

– Vafalls, sade Tora.

– Är det hon, som stoppar kandidatens strumpor, frågade Charlott med övernaturlig kombinationsförmåga. Hon kallade doktorn av gammal vana vid hans forna titel, eller kanske blev det kandidat, när hon inte var riktigt belåten.

– Det vet jag inte, svarade Tora avvisande.

– Skall de förlova sig?

– Ja, det kan jag verkligen inte säga.

– Inte det? Ja, inte för jag tror, att *den* kunde hålla kandidaten fast i längden.

– Hon har ju charm, sade Tora, som glömde sin försiktighet.

– Ja, sjarmen, sade Charlott trankilt, den fick han väl vänja sig vid, men se min erfarenhet är nu den, att karlarna extimerar en aldrig, ifall man – –

– Nå, trugade Tora obarmhärtigt, ifall man?

– Hm, ja, räddade sig Charlott, ifall man stoppar deras strumpor i förväg.

Tora var smått nervös hela julen, värst var det på julafton, då klockan blev nio, blev halv tio, och hon satt och väntade på att Birger skulle bryta upp. Men nu på annandagen, när stunden nalkades, var hon alldeles lugn. Hon tände sin lilla självförsörjande gran på fönsterbordet i salen, hon jämkade på middagsbordets julrosor, över vilka spelade ett blodrött skimmer från lampan. Denna belysning måste klä Gertrud, det hela var gjort till gästens röda klänning, i vilken värdinnan blivit invigd. Själva skinkan bar blodrött silkespapper till hennes ära.

Gertrud kom först, hon var mycket fin, hon hade vita sammetsrosor i bröstet. Hennes hand var kall, och hon var litet vit på läpparna, men hon hade inga konster för sig med att vilja vända om eller gömma sig. Hon sattes på Toras kelim, men när det ringde, grep hon Toras hand.

Charlott, som inte var så dum, hade oombedd hängt undan Gertruds hatt och kappa, och det blev en fullständig överraskning.

Tora hade läst över vad hon skulle säga, men när hon såg Birger studsas och förvandlas, kom hon av sig. Gertrud blev sittande och såg ner, benen vägrade att bära henne. Lyckligtvis var där Sigge, den oinvigde.

– Tora, sade han förebrående, vill du vara så snäll och presentera oss.

– Det här är mina bröder, stammade Tora, Sigurd (han bugade och tog i hand) och Birger (likaledes) samt fröken Nilson, en god vän till mig, som du Birger torde – hon dröjde ett ögonblick och såg med återvunnen säkerhet på honom – torde föra till bordet.

– Skall bli mig ett nöje, svarade Birger och bugade sig åter, medan han drog sig några steg baklänges. Hans förstånd hade efter första chocken sagt honom, att han skulle reta Tora mest med att låtsa om ingenting. Han skulle stanna middagen ut, sedan skulle han gå och låta dem sitta och undra. Men han lyckades icke så väl som han velat. Detta möte mellan hans officiella liv och hans dolda, hemliga liv var för oväntat, för förvirrande. Gertrud, de ensliga vägarnas, kvällarnas, mörkrets kamrat som familjeflicka i syster Toras soffa, vid hennes bord, nej, det var för mycket. Under middagen tyckte han nog inte utan skäl, att alla granskade honom för att se hur han skulle bära det, bror och syster, hans gamla Äpplecharlott, som bjöd omkring faten, ja till och med Gertrud själv. Han hade för resten aldrig förr sett henne i rätt.

– Han försökte, skummande av raseri, att konversera henne, men tyckte att allt vad han sade lät till den grad löjligt, vilket det också gjorde. Gertrud svarade endast knapphändigt, hon var nästan lika illa till mods. Hon skulle icke kunnat säga sig riktigt vad hon väntat sig av denna dag, men det var icke detta.

Hon kände sig överflödig, gjord till skam och spe, det var som om hon trugat sig på dessa människor av en högre samhällsgrad, hon som annars tegat så stolt, som aldrig påmint honom om de plikter mot henne, han bort förstå av sig själv, hon som aldrig begärt svar på sitt hjärtas dagliga fråga: varför är jag inte god nog till hans hustru?

Tora nickade oupphörligt till henne och skålade med henne, Gertrud ville knappast svara, hon retade sig outsägligt på denna välvilja. ”Fröken Nilson, får jag lov” härmade hon Birger tyst, men i morgon skulle hon få vara hans Trude igen, koka te, lägga fram rena kläder och resten.

När middagen var över, tog Sigge sina äldre syskon i var sin arm och drog dem intill sig. – Å, hör nu, låt mig veta, är det förlovning i görningen?

– Du ser ju, sade Tora med isande förakt, att Birger inte känner henne.

När de kommo in i vardagsrummet var Gertrud försvunnen. Birger störtade ut i tamburen. Där stod hans barndoms Charlott, öknämnd Äpplecharlott, och som förr mången gång tog hon honom i armen. –

– Där, sade hon och knuffade honom mot sovrumsdörren.

Gertrud stod framför spegeln och satte med skälvande fingrar fast hatten. Hennes spegelbild grät. När Birger kom, rätade hon hastigt upp sig, men vände sig inte om.

– Vad menar du? Går du redan?

– Min herre står i vägen, svarade Gertrud och ville tränga sig förbi.

– Seså, gå du hem till mig, jag kommer snart.

– Jag har varit där så mycket jag kommer, men vid detta bröts rösten.

Birger var slagen. Det var ju han, som skulle vara ond, hans var den rättmätiga vreden i dag, men hade man sett de förbannade fruntimren, de behandlade en som en brottsling. – Adjö, sade nu Trude, och tack för dessa fyra år.

– Tack för? Nej, men Gertrud!

Hon höll på att knäppa sina handskar, kanske litet onödigt långsamt, men han stod och såg därpå och tänkte, att nu avgjordes hans öde, hans barns, hans barnbarns. Nu går hon, nå låt henne gå. Dessa fyra år, nej han förmådde inte låta henne gå. Tänk att man alltid väljer, när val skall ske, det som är lättast för stunden!

– Men Gertrud lilla, låt oss resonera litet.

– Nej, svarade Gertrud, du har haft tid att tänka dessa fyra år. Nu får det va' så.

Och hon gick mot dörren utan synbar tvekan, ehuru hon älskade honom, ty så kränkt var hon.

En halv timme senare satt Gertrud åter på Toras kelim med ett glas likör vid kaffekoppen. – Skål, Gertrud och Birger, sade Tora glad.

– Skål, Tora, svarade Gertrud, nu får vi väl se till, om vi kan gifta bort dig också, så småningom.